

Suç, Hukuk ve Liberalizm: Halide Edib'in Polisiye Eserlerinde Fert ve Cemiyet Hürriyeti

Crime, Law and Liberalism: Freedom of the Individual and Society in Halide Edib's Crime Fictions

Seval ŞAHİN¹

öz

Halide Edib, Türkiye'nin edebiyat ve düşün dünyasının önemli isimlerindedir. Eserlerinde uzun yıllar Türkiye'yi meşgul eden Doğu-Batı dikotomisinin ötesinde bir toplum ve bunun mümkünlüğü üzerinde durur. Bu dikotomiyi aşmada ona yardımcı olan unsur ise liberalizmdir. Halide Edib'in zaman zaman milliyetçiliğe zaman da muhafazakârlığa kayan liberalizmde fert ve fikir hürriyetiyle bunu sağlama alacak hukukun üstünlüğü ilkesi önemli bir yer tutar. Otoriter rejimlere karşı fert ve fikir hürriyeti düşüncesinin toplumsal hayata kültürel zenginliği getireceğini ifade eder. Onun liberalizm ile kurduğu ilişkide hürriyet ve hukukun üstünlüğü arasındaki bağlantıyı göstermek açısından polisiye olarak kaleme aldığı *Yolpalas Cinayeti* (1937) ve şimdiye kadar Halide Edib literatüründe yer almayan *Kızıl Hançerler* (1964) adlı polisiye eserlerine bakmak tür itibarıyla doğrudan suç ve birey arasındaki ilişkiyi ortaya koymaları açısından önemlidir. Çünkü burada hukukun nasıl işlediği, bireyin onu nasıl kendi hürriyeti lehine çevirdiği bilgisıyla beraber gelir. Her iki eserde de suçlu olarak ortaya çıkarılan bireyleri işledikleri cinayetlere sevk eden içinde buldukları cemiyette, toplumda yaşadıkları hayattır. Eserlerde, her ikisi de cemiyetten uzaklaşan bu bireyler, ona ayak uyduramadıkları için suçta itilmiştir. Cemiyetin onları içine alıp "eritememesi" farklı unsurları bir araya getiren toplumdaki fertler arasındaki ahengi bozmuş, bu ahengin bozulması ferdin cemiyet içindeki durumunu tekinsizleştirmiştir. Bu sebeple her iki eserde de suçlular, hapisane yerine tımarhaneye kapatılırlar. Tımarhane onların sadece bedenini değil ruhunu da ehlileştircektir. Cemiyetteki manevi değerlere, aile ve mahalle hayatına, buradaki dayanışmaya ve gelenekselliğe pek çok eserde vurgu yapan Halide Edib'in suç söz konusu olduğunda ferdi hürriyet üzerine oturduğu liberalizminin özünü oluşturan hukukun üstünlüğü ancak bu şekilde mümkün olabilir. Bu makalede onun polisiye eserleri aracılığıyla cemiyet ve fert hürriyetini suç ile birlikte anlatmasıyla yıllar içinde değişen liberal düşünceleri arasındaki ilişkilere değinilecek, polisiye eserlerinin onun liberal düşüncelerinin temelini oluşturan hukukun üstünlüğü ile kurduğu bağlantının bu eserlerin ilkini Türkiye dışında ikincisini ise Türkiye'de yazmasına paralel olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Halide Edib Adivar, liberalizm, polisiye edebiyat, *Yolpalas Cinayeti*, *Kızıl Hançerler*

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Seval Şahin (Prof. Dr.), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: sevals@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1548-6763

Başvuru/Submitted: 19.10.2023

Revizyon talebi/Revision requested: 26.11.2023

Son revizyon/Last revision received: 30.11.2023

Kabul/Accepted: 30.11.2023

Atf/Citation: Şahin, Seval. "Suç, Hukuk ve Liberalizm: Halide Edib'in Polisiye Eserlerinde Fert ve Cemiyet Hürriyeti." *Türkiyat Mecmuası- Journal of Turkology* 33, 2 (2023): 737-751. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1378618>

ABSTRACT

Halide Edib is an important figure in the world of literature in Turkey. In her literary works, she emphasizes a society beyond the East–West dichotomy that preoccupied Turkey for many years and the possibility of such a society. The element that helps her overcome this dichotomy is liberalism. In Edib's liberalism, which sometimes oscillates between nationalism and conservatism, the freedom of the individual and opinion, and the principle of the rule of law that will ensure this freedom have an important place. Against authoritarian regimes, she states that the idea of individual and intellectual freedom will bring cultural richness to social life. To show the connection between freedom and the rule of law in Edib's relationship with liberalism, it is essential to look at her detective works *Yolpalas Cinayeti* (1937) and *Kızıl Hançerler* (1964), which have not been included in considerations of Edib's literature so far, because they address the relationship between crime and the individual directly; here, how the law works is accompanied by the knowledge of how the individual uses it in favor of her own freedom. In this paper, the relationship between her association of the freedom of the community and the individual with crime through her hardboiled novels, and her changing liberal ideas over the years will be discussed, and the relationship between the connection of her hardboiled novels with the rule of law, which forms the basis of her liberal ideas, and the fact that she wrote the first of these works outside Turkey and the second in Turkey will be highlighted.

Keywords: Halide Edib Adivar, liberalism, crime fiction, *Yolpalas Cinayeti*, *Kızıl Hançerler*

EXTENDED ABSTRACT

In 1937, Halide Edib wrote her second detective novel, *Kızıl Hançerler* (The Red Daggers), following *Yolpalas Cinayeti* (Yolpalas Murder), which was first serialized in the *Yedigün* magazine and later published as a book. *Kızıl Hançerler*, Edib's last work, was serialized in the *Hayat* magazine between January 23 and February 20, 1964. Edib's lifelong interest in the detective genre began as a teenager by reading Sherlock Holmes stories, which continued throughout her life, and she followed American detective novels closely. *Kızıl Hançerler*, which was published by Şevket Rado after Edib's death, has not been regarded as part of her works. This work tells the story of a young man who is interested in American gangster stories and his journey to become a gangster.

Almost thirty years have elapsed between these two hardboiled novels, and during this period, Edib moves from writing about a young girl who is known from the beginning and pushed by circumstances to commit murder, to writing about a gangster who turns out to be a murderer, and a psychopathic murderer at that. In this article, I will try to explain the reasons for Edib's transition from writing about a girl who kills due to external circumstances, even to protect herself, to writing about a psychopathic killer, by examining the changing and unchanging elements in her work. In doing so, I will argue that her view of crime as a writer in 1930s Turkey, who writes from the outside looking in, and in 1960s Turkey, who writes from the inside looking out, are effective in creating these two types of protagonists. Further, I will argue that this transition affects her relationship with liberalism.

Halide Edib was living abroad during the years when *Yolpalas Cinayeti* was published. Before *Yolpalas Cinayeti* was published in *Yedigün*, one of the leading magazines of the period, with illustrations by Münif Fehim, the author wrote a series of articles about criminals and women's prisons in England. After she died in 1964, the illustrations, made under the signature of Mihriban, accompany the *Kızıl Hançerler* serial published in *Hayat* magazine,

which was not only one of the leading magazines of the period but also one of the most popular. America and Americanism play a dominant role in this work by a writer who looks from the inside out, and precisely because they play such an important role, the author turns the narrative of an innocent man propelled into crime by society in *Yolpalas Cinayeti* into the story of a psychopath who has been destabilized by the books he reads. Thus, she uses two different forms of the hardboiled genre. Both hardboiled novels emphasize the importance of society's role in crime, but both evolve from the obvious crime featured in the first novel to the crime that has to hide itself in the second. In this evolution, it is clear that Edib, who talked about a liberalism that was closer to socialism in the late 1930s, embraced nationalist and conservative liberalism in the 1960s.

In Edib's hardboiled novels, *Yolpalas Cinayeti* and *Kızıl Hançerler* the definition of crime is an important issue in the individual's relationship with society and the law. In both works, it is the life of the society that drives the individuals, who are revealed as criminals, to commit murders. Both of them are pushed into crime because they are unable to abide by society's rules. The inability of society to assimilate and absorb them has disrupted the harmony between individuals in society that brings together different elements. The tardiness of society's realization of the deterioration of this harmony puts it in an untenable position vis-à-vis the individual. Therefore, in both novels, criminals are incarcerated in asylums instead of prisons. The asylum will tame not only their bodies but also their souls. In many of her works, Halide Edib emphasizes spiritual values in society, the solidarity of neighborhood life, and the traditionalism of this life. However, regarding crime, the supremacy of the law, which constitutes the essence of liberalism based on individual freedom, can only be possible in this way. Since the law is supreme, it not only punishes the individual but also undertakes the task of taming the individual. It decides the extent of this taming by considering material and moral aspects.

In parts of the fiction of *Yolpalas Cinayeti* and *Kızıl Hançerler*, multiple characters appear on stage and speak. In the first case, witnesses take the stand in a court scene and contribute to police reports; in the second case, news reports are made through the eyes of a journalist, with exaggerations mixed into these news and police reports. Different characters are accompanied by different narrative genres, turning the crime narrative into a polyphonic community narrative. Thus, with its thriller detective narrative that replaces the classical detective narrative, the plot leaves its importance to the stage and, in the case of Halide Edib, turns written and verbal communication between the members of society into a stage. In this way, the justice that will punish the criminal listens to individuals and does not close its ears to their voices.

Giriş

Halide Edib, eserlerinde, uzun yıllar Türkiye'yi meşgul eden Doğu-Batı¹ dikotomisinin ötesinde bir toplum ve bunun mümkünlüğü üzerinde durur. Bu dikotomiye aşmada ona yardımcı olan unsur ise liberalizmdir.² Edib'in zaman zaman milliyetçiliğe zaman zaman da sosyalizme kayan bu liberalizminde³ fert ve fikir hürriyetiyle bunu sağlama alacak hukukun üstünlüğü ilkesi önemli bir yer tutar. Otoriter rejimlere karşı fert ve fikir hürriyetinin toplumsal hayata kültürel zenginliği getireceğini ifade eder. Onun liberalizm ile kurduğu ilişkide hürriyet ve hukukun üstünlüğü arasındaki bağlantıyı göstermek açısından kaleme aldığı *Yolpalas Cinayeti* (1937) ve *Kızıl Hançerler* (1964) adlı polisiye romanlarına bakmak tür itibarıyla doğrudan suç ve birey arasındaki ilişkiyi ortaya koymaları açısından önemlidir. Çünkü burada hukukun nasıl işlediği bireyin onu nasıl kendi hürriyeti lehine çevirdiği bilgisiyse beraber gelir. Bunlardan ilki 1936'de Fransa'da yurtdışında iken ikincisi ise ülkeye döndükten seneler sonra 1964'te yine İstanbul'da yayımlanır. Her iki eserinde de fert hürriyeti ile hukuk arasında kurduğu ilişki, onun bir yazar olarak bu eserleri ilkinde dışarıdan içeriye ikincisinde ise içeriden kendi ülkesine bakan bir konumda olmasıyla da doğrudan ilişkilidir.

Halide Edib'in *Yedigün* dergisinde tefrika edilen⁴ ve sonrasında kitap olarak yayımlanan *Yolpalas Cinayeti*'nin ardından yazdığı ikinci polisiye *Kızıl Hançerler*'dir. Edib'in son eseri olan *Kızıl Hançerler*, 23 Ocak – 20 Şubat 1964 yılları arasında *Hayat* mecmuasında tefrika edilir. Onun ilk gençliğinden itibaren Sherlock Holmes hikâyeleri okuyarak başlayan polisiye türüne ilgisi⁵ hayat boyu devam eder, Amerikan polisiye romanlarını hep yakından takip eder. Yazarın ölümünün ardından Şevket Rado tarafından yayımlanan *Kızıl Hançerler*, Halide Edib literatüründe yer almamıştır. Bu eser, Amerikan gangster hikâyelerine meraklı bir gencin gangster olma yolundaki serüvenini anlatır.

Bu iki polisiye eser arasında neredeyse otuz yıl vardır. Halide Edib ilk polisiye romanında katilin daha en baştan bilindiği, şartların cinayet işlemeye ittiği bir genç kıızı anlatırken *Kızıl Hançerler*'de istediğini elde etmek için kasıtlı olarak cinayet işleyen psikopat bir katil olduğu anlaşılabilir bir gangster tipine geçer. Bu makalede Edib'in polisiyelerinde şartlar sebebiyle, hatta kendini korumak için cinayet işleyen masum bir kızdan gangster bir psikopat katili anlatmaya geçişindeki sebepleri onun değişen toplumu anlatma girişimi ve edebiyatında değişen ve değişmeyen unsurlar üzerinden ilişkilendirerek açıklamaya çalışacağım. Bunu yaparken 1930'ların Türkiye'sinde dışarıdan içeriye bakarak yazan bir yazar olarak suçta bakışıyla, 1960'ların Türkiye'sinde içeriden dışarıya bakan

1 Bu konuda bk. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019).

2 Halide Edib'in liberalizmi hakkında ayrıntılı için bk. H. Bahadır Türk, "Halide Edib Adıvar'ın Liberalizmle İmtihanı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 7: Liberalizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 119-138.

3 Güven Bakırcı, "Türkiye'de Sosyal Liberalizm (1908-1945)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 7: Liberalizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 142-143.

4 Eser, *Yedigün* dergisinin 5 Ağustos 1936- 21 Birinci Teşrin 1936 tarihleri arasında 178-189. sayıları arasında illüstrasyonlarla birlikte tefrika edilmiştir.

5 Halide Edib'in polisiyeye olan ilgisi hakkında bk. İpek Çalışlar, *Halide Edib: Biyografisiye Sığmayan Kadın*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2010).

bir yazar olarak suçta bakışının bu iki tipi yaratma konusunda etkili olduğunu öne sürecek ve bunun onun liberalizmle kurduğu ilişkiyle bağlantısını iddia edeceğim. Liberalizm ile kurduğu bu ilişkinin, döneminde polisiye yazar Peyami Safa'nın polisiye eserlerinden ayrılan rolünü, bizzat Safa'nın eserlerindeki anlatıyı parodileştirmesiyle açıklayacağım.

Yolpalas Cinayeti'nin yayımlandığı yıllarda Halide Edib, yurtdışındadır. Dönemin önde gelen dergilerinden *Yedigün'de* Münif Fehim'in resimleriyle tefrika edilen *Yolpalas Cinayeti* öncesinde yazar, İngiltere'deki suçluları, kadın hapishanelerini anlatan bir yazı dizisi yazmıştır.⁶ Yazarın 1964'teki ölümünün ardından yine dönemin bu kez sadece önde gelen değil "popüler" de olan *Hayat* mecmuasında yayımlanan *Kızıl Hançerler* tefrikasında da Mihriban imzasıyla yapılmış illüstrasyonlar tefrikaya eşlik eder. Halide Edib'in içeriden dışarıya bakan bir yazar olarak kaleme aldığı bu eserde toplumdaki Amerika ve Amerikancılık etkisi hâkim bir rol oynar ve tam da bu sebeple yazar, *Yolpalas Cinayeti*'ndeki cemiyetin yani toplumun suçta ittiği bir masumu anlatma yönünü okuduğu kitaplarla dengesini bozmuş gangster bir psikopata çevirir. Böylece gerilim polisiyesi türünün iki farklı şeklini kullanır. Her iki polisiye eserde de suç söz konusu olduğunda cemiyetin rolünün önemine değinmekle birlikte ilkinde apaçık işlenen suçtan ikincisinde kendini gizlemek zorunda kalan suçta doğru bir evrilme geçirir. Bu evrimde 1930'ların sonlarında sosyalizme daha yakın bir liberalizmden bahseden Halide Edib'in 1960'larda milliyetçi ve muhafazakâr bir liberalizme yaklaştığı görülür.

Masumluktan Psikopatlığa

II. Dünya Savaşı'nın ardından özellikle Amerika'da hızlı bir gelişim gösteren, Raymond Chandler, Dashiell Hammet gibi yazarlar tarafından meşhur edilen bir tür olan gerilim polisiyesi, klasik dedektif polisiyesi türünden oldukça farklıdır. Klasik dedektif polisiyesinin araştırma ve araştırmayı, onun zekâsını kutsayıcı özelliklerine karşılık gerilim polisiyesi her zaman farklı kitaplarda birçok macera yaşayan aynı kahramanı araştıran yapmaz, zekânın yanına içgüdüleri ve en önemlisi yumrukları ekler.⁷ II. Dünya Savaşı'nın ardından soğuk savaş döneminde özellikle Amerikan yurttaşlığı ve liberalizmini kutsayan bir tür olarak gelişen gerilim polisiyesi Spillane örneğinde olduğu gibi kahramanının maço erkekliğiyle bir tür Amerikan milliyetçiliği yaratır. Spillane'in Mike Hammer romanlarında kahramanının erkekliği ve yumrukları bu milliyetçiliği sergilemek için öne çıkarılırken kentin tekinsizliği ve yarattığı meş'um kadınlarla (femme fatale) ülkenin iç tehditlerini sembolleştirir. McCarty döneminin ülke dışında ve içindeki komünizm tehdidi, gerilim polisiyesi türünün Spillane örneğinde olduğu gibi her an tetikte bir erkeğin her şeyi alt edebilen yumruklarına dönüşür. Matbaa teknolojisinin ciltten kâğıt kapağa geçmesiyle daha çok şiddetin görüldüğü "pulp" türü de iki milyonu bulan satışlarıyla tüm topluma yayılarak türü kitlelere mal eder.⁸

6 Bu yazılar için bk. Halide Edib Adivar, *Halka Doğru*, Haz. Feyza Hepçilingirler, (İstanbul: Can Yayınları, 2007).

7 Türe dair ayrıntılı bilgi için bk. Woody Haut, *Pulp Culture-Hardboiled Fiction and The Cold War*, (Serpent's Tail, 1995) ve Lee Horsley, *Twentieth-Century Crime Fiction*, (Oxford University Press, 2005).

8 Horsley, *Twentieth-Century Crime Fiction*, 91.

1948-57 arasında Türkiye’de uygulanan Marshall Yardımı’nın ardından ülkenin Amerika ile ilişkileri hızla ilerlemiştir. Dergilerde, gazetelerde Amerikan toplumunun, Hollywood yıldızlarının hayatları, dönemin meşhur röportajcılarında Hikmet Feridun Es’in gazete ve dergilerde, Hollywood yıldızlarıyla röportajları göz doldurur. Polisiye söz konusu olduğunda Amerikalılar da Türkiye’deki polisiyelerde arz-ı endam etmeye başlarlar. Peyami Safa’nın Server Bedi takma adıyla yazdığı *Siyah Pervaneler* (1947)⁹ ve *Cingöz Merih’te* (1956)¹⁰ romanlarında Amerikalılar ilkinde bir gazeteci ikincisinde ise Merih ile bağlantı kurmak için teknisyen olarak görünürler. Her ikisinin de ortak özelliği ülkeye dışarıdan bir merakla gelen mesleklere sahip olmalarıdır.

Kızıl Hançerler, Türkiye’de Amerika’nın¹¹ toplumdaki etkisi ve eleştirisi üzerine bir eserdir. Romanın kahramanı Faik ve Murat, Amerikan gangster romanları okuyarak kendilerine iki farklı yol çizmiştir: Faik bu romanları okuyup “Amerika’dan Haberler” köşesinde kaleme aldığı abartılı “Kızıl Hançerler” yazı dizisiyle meşhur olmuş, Murat ise bu romanlardaki gangsterlerden birine dönüşmüştür. *Yolpalas Cinayeti*’nde şartlar yüzünden cinayet işlemek zorunda kalan ve “kötü adamı” kendini korumak için öldüren kızın yerini, romanlardan etkilenip dengesini yitiren, Amerikan hayranı bir psikopat almıştır. Köyden gelen Akkız’ın masumiyetinin yanında Murat’ın psikopatlığı sadece Türkiye ve Amerika karşılaştırması değil, Türkiye’nin Amerika’da neler yapabileceğine de bir işarettir. Murat, Türkiye’deki bir Amerikan okulunda okumuş, mezun olunca babasının işi yüzünden Şark vilayetlerine gitmiş, Faik ondan bir daha haber alamamıştır. Dolayısıyla okuldan mezun olan Murat’ın her ne kadar yazar tarafından bize bilgi verilmesi de Amerika’ya gitmiş olma ihtimali yüksektir.

Yolpalas Cinayeti, Akkız’ın mahkemedeki sorgulanma sahnesiyle açılır. Bu sahnenin içinde halk onu seyrederek ve ona hak verir vaziyettedir:

“Hakim:

‘Adın ne?’

‘Kaz Akkız.’

‘Evrakında Nadire yazılı.’

‘O hizmetçilik adım.’

‘Lakabın neden Kaz?’

‘Köyde kaz güderdim.’

‘Kaç yaşındasın?’

9 Bu roman hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Seval Şahin, “Cingöz Recai’nin Akıl Ve Gerilimle Harmanlanmış Yeni Bir Serüveni: Siyah Pervaneler”, *Türkbilgi*, 2022 (43), 147-155

10 Peyami Safa’nın Server Bedi takma adıyla yazdığı Cingöz Recai hikâye ve romanları hakkında yapılan bir çalışma için bk. Seval Şahin, *Kültürel Sermaye, Kıbar Hırsız ve Şehir*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2011).

11 Halide Edib’in Amerika’daki hayatına ilişkin bilgiler hakkında bk. Frances Kazan, *Halide Edib ve Amerika*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995) ve Şerif Eskin, “Dünyaya Yol Almak: Halide Edib’in Yazarlık Tecrübesine Dair Yeni Bulgular ve Edebiyat Sosyolojisi Perspektifinden Bir İnceleme”. *Türkiyat Mecmuası*. Erken görünüm makale/Advance online publication. DOI: 10.26650/iuturkiyat.1348750.

Mücrim biraz düşündü. Parmakları ile hesap yaptı.
 ‘Yirmi üç kadar olacak.’
 ‘Emin değil misin?’
 ‘Nüfus tezkerem sonradan çıktı. Asıl yaşımı göstermiyor.’
 ‘Nüfus tezkeren yaşlı mı gösteriyor?’
 ‘Hayır daha genç gösteriyor.’

Adliye, aksi ispat edilinceye kadar ekseri şüphe eder. Hâkime bu, bir kurnazın doğru görünmek için yaptığı manevra gibi geldi. Ahali derhal kızın doğruluğuna iman etti.”¹²

Köyden İstanbul’a gelen Akkız’ın sorgulamasıyla açılan *Yolpalas Cinayeti*’ne karşılık *Kızıl Hançerler*, Faik’in Boğaziçi’nin kenarındaki bir kahvedeki romantik düşünceleri ve bu düşüncelere eşlik eden tasvirler, sonrasında da geçmişî hatırlayışıyla başlar:

“Çakırın o denize uzanan salaş meyhanesinde, tam kıyıya bakan yerinde, küçük bir tahta masanın önünde oturuyorum. Bir elimde kahve fincanı, bir elimde sigara, gözlerim kâh sigaranın dumanlarında, kâh karşıda solgun ve sakın mavi suların ilerisinde birer tarih öncesi hayvan gibi, sırtları ürpermişçesine sipsivri kabarık, yanları ise aşağı doğru kayan adalarda... Bu açık ve soluk havanın renksizliği içinde, adanın yeşillikleri, kıyıları ve havaya yeşil-kuşşuni gölgeler salıyor. Tepedeki âdeta renksiz denecek kadar açık mavi kubbede, modern ressamları garip hayal tecellileri gibi koyu kırmızı, kuşşuni, veya pamuk gibi bembeyaz bulutlar birbiri üstüne yavaş yavaş gelip geçiyorlar. Bazan güneş ateşten bir dev halinde üstlerine biniyor, bazan da bir kılçık gibi aralarından uzanıp aşağıdakilerin gözüne batıyor.”¹³

Bu şekilde Faik, bir hatırlama anıyla başladığı hikâyesine kendiyle konuşarak, bir nevi yüzleşerek başlar. Nitekim bu yüzleşme eserin ilerleyen bölümlerinde Murat ile, yıllar sonraki ilk karşılaşmalarında her ne kadar Murat maske takıyor olsa da, bir başka şekilde daha ortaya çıkacaktır. Akkız’ın mahkemedeki sorgusuyla açılan romanda ise mahkeme ve ahali karşı karşıya gelmiştir. *Kızıl Hançerler*’de Faik önce geçmiş günlerini hatırlayarak kendisiyle, ardından hatıralarının içinde sesi tanıdık gelen maskeli Murat ile yüzleşecektir. Fakat bu yüzleşmede Murat maskesini çıkarmadığından Faik, onun geçmiş hayatında neler olduğuna dair hayatının sonundan başka bir şey bilmeyecektir. Eserin sonunda Murat’ın akıl sağlığını kaybetmiş bir psikopat olduğunun belirtilmesi ve akıl hastanesinde kendini öldürmesi de bu bilinmezliği katmerlendirir. Klasik dedektif polisiyesinde bu şekilde bir yüzleşme olmaz. Araştıran, yani dedektif, eserin sonunda ne olup bittiğini açıklar ve herkes onu dinler, ona inanır. Araştırandan başka, hikâyenin asıl bileni yoktur. Araştıran romanın sonunda hikâyeyi tekrar anlatırken olay örgüsünü de bu şekilde yeniden kurar. Bu sebeple klasik dedektif polisiyesinde iki olay örgüsü vardır: Birincisi anlatıcının okura, araştıranın ağzından anlatılan ikincisi ise

12 Halide Edib Adıvar, *Yolpalas Cinayeti*, (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1937), 3.

13 Halide Edib Adıvar, *Kızıl Hançerler-1, Hayat*, 23 Ocak 1964, 20.

araştırmanın anlatısından verilir.¹⁴ Gerilim polisiyesi, araştırmanın her şeyi bilen ve hikâyeyi yeniden anlatırken olay örgüsünü tekrar kuran anlatıcı konumuna karşılık suçu araştıran ile suçu işleyeni karşı karşıya getirir.¹⁵ Bu konuda türün öncüsü olan Raymonda Chandler suçu hem araştıran hem de işleyen açısından ele alarak ikisi arasında bir yüzleşme sağlar ve olay örgüsüne klasik dedektif polisiyesindekinden farklı şekilde, ikili bir boyut katar.¹⁶ Nitekim bu durum, Halide Edib'in her iki polisiyesinde farklı şekilde görünür.

Halide Edib, *Yolpalas Cinayeti*'nde her şeyi yazarın bakış açısından okura verir, *Kızıl Hançerler*'de ise anlatıcı, eserin baş karakteri Faik'tir. Anlatıcının bu şekilde anlatıcı-karakter olarak değişmesi, Murat'ın hayatının bilinmeyen yönlerinin *Kızıl Hançerler*'de eksik bırakılmasını mümkün kılmıştır. Oysa *Yolpalas Cinayeti*'nde yazarın bakış açısından bize her şey verilmekte, Akkız'ın cinayete rağmen masumiyeti okura telkin edilmektedir. Her ne kadar Faik de Murat'tan ilk bahsetmeye başladığında yanlış bir şeylerin olacağını okura söylese de¹⁷ Murat'ın hayatının bir kısmını karanlıkta bırakmayı başarmaktadır. Dolayısıyla anlatıcının konumunun değişmesi karakterlerden birini masum yaparken diğerini psikopata dönüştürmeyi mümkün kılar. Akkız'ın niçin cinayet işlediğini biliriz, o kendini korumaya çalışır; oysa Murat sadece bir etkilenme altındadır. Yetişme şartları da bu etkilenmenin olumsuz yönde olacağına dair izler taşır. Her şeyden önce aşırı kutuplarda yüzmekte, davranışları bir kutuptan diğerine salınmaktadır.

“Birbirinin tamamen zıddı iki nevi kitap okurduk. Birincisi İncil ve dinî yazılar; ötekiler kızıl derililere, yahut gangsterlere ait Amerikan romanları. Ben daha fazla ikinci kısma düşkündüm, çünkü heyecan ve sergüzeştin en korkunçlarını onlarda buluyordum. Onları okurken Muradın küçük gözleri tuzağa tutulmuş bir hayvan gibi ışıldar dururdu. Bir zaman sonra sade onları okumaya devamımızda, ölçüyü kaçırmamızda ben âmil olmuşum. Her halde bu iptila bana ve ona pahalıya mal oldu.”¹⁸

Faik onda bir tuhaflik olduğunu okura hissettirmekte, bunun daha büyük bir soruna sebep olacağını da bu şekilde alttan alta göstermektedir. Bu alttan alta göstermeler, imalar niçin Murat'ın eserin ilerleyen kısımlarında onunla bir maskenin altında karşılaştığının da sebebinin verir.

Hukukun Üstünlüğü: Etkileyen Cemiyet, Etkilenen Cemiyet

Yolpalas Cinayeti 1937'de yayımlandığında kapağında “realist roman” ifadesi vardır. Roman, dönemin meşhur *Yedigün* dergisinde tefrika edilir. Bu dergide Halide Edib romanının tefrikasına

14 Polisiye romanların biçimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Stephen Knight, *Form and Ideology in Crime Fiction*, (Indiana University Press, 1981).

15 Martin Priestman, *The Cambridge Companion to Crime Fiction*, (Cambridge University Press, 2003), 216.

16 Horsley, *Twentieth-Century Crime Fiction*, 93.

17 Örneğin Murat, Faik'e daha eserin başında şöyle der: “Beni baştan çıkardın, içimde kötülükler uyandırdın.” Adivar, “Kızıl Hançerler-2”, *Hayat*, 30 Ocak 1964, 8.

18 Adivar, “Kızıl Hançerler-1”, *Hayat*, 23 Ocak 1964, 20.

başlamadan önce İngiltereden, İngiltere’deki kadın hapishanelerine dair izlenimlerinden bahseden yazılar yayımlamıştır. 1930’lu yılların Amerikan magazin dergilerinden çevirilene yer veren, çoğunlukla Hollywood yıldızlarının resimlerinin kapak yapıldığı bu dergide çocuk yetiştirmekten moda, arabalardan ev dekorasyonuna, yemek tariflerinden seyahatlara her tür bilgiye rastlamak mümkündür. O yıllarda Halide Edib yurtdışındaki gözlemlerini kaleme alır, birçok farklı kurumda dersler, konferanslar verir; Türk kadını ve modernleşmesiyle ilgili olduğu kadar Şark ve Garp toplumları arasındaki farklar, etkileşimler üzerine de yazar, düşünür, konuşur. Garp’ın Şark’ı etkilemesi ve bu etkilenme karşısında “maneviyatın” yitirilmemesi 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başındaki aralarında Ahmet Midhat, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin’in de yer aldığı birçok edebiyatçı gibi onun da temel sorunu olur. Ülkesine dışarıdan, bulunduğu Garp’tan bakan bir aydın olarak bu mesafeyi anlatılarına da yedirir. Bu tarihte yazdığı bir makaledeki “izabe/eritme (melting pot)” kelimesi dikkati çeker.¹⁹ Özellikle Amerika’dan bahsettiği kısımlarda Amerika’nın birçok farklı fikri, ırkı, dili bir potada eritmeyi başardığını, bunun arkasındaki anayasal gücü, devleti denetleyen bir hukuk sisteminin üstünlüğünün demokrasi için gerekliliğini vurgular. Amerika’daki sistemin Türkiye’deki demokrasi ile arasındaki ilişkiler üzerine düşünür, Türkiye’deki demokrasinin daha ileri gidebilmesi için yapılması gerekenler hakkında fikirler öne sürer.²⁰

1955 yılında yayımlanan *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, Halide Edib’in ülkesi ve Garp medeniyeti, Amerika hakkındaki düşüncelerini, tarihî bir perspektifi de sunarak anlattığı yazılarından oluşan bir kitaptır. Kitap İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanmış, her iki dildeki yazımlarındaki farklılıklar bizzat Halide Edib tarafından bir çeviri değil “baştanbaşa yeni bir terkip” olarak değerlendirilmiştir.²¹ Yurtdışında yaşadığı dönemde yazdıklarını, Atatürk’ün ölümünün ardından ülkeye döndüğünde, bunların bir kısmını Türkçe yayımlarken salt bir çeviri yapmayan, kendisinin de ifade ettiği gibi Türkçede yeniden yazan Halide Edib’in Fransa’dayken, dışarıdayken “realist” olarak tanımladığı polisiye içerideyken, ülkeye döndükten seneler sonra, hülyalı haliyle Boğaz’ı seyreden bir gazetecinin anılarına dönüşür. Halide Edib’in kendi otobiyografisini kaleme alırken üçüncü tekil şahıs kullanımına dikkat çeken Ayşe Durakbaşa, onun kendi ben’ini üçüncü tekil şahısla kurarak tek bir özne olan Halide’den uzaklaşıp vatani için çalışan Halide Edib’e dönüştüğünü iddia eder.²² Bu iddia onun sadece otobiyografi yazımındaki kendi ben’inin değil, aynı edebî türde yazılmış eserlerinde anlatıcının konumunun değişiminin de bununla, içeriden ve dışarıdan bakarak yazmakla nasıl farklılaştığını göstermesi açısından da önemlidir.

1964 yılında yayımlanan *Kızıl Hançerler*, 1961 askeri darbesi, darbenin ardından üniversitelerden akademisyenlerin atıldığı, Halide Edib’in buna son derece kızdığı, darbenin

19 Halide Edib Adivar, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, (İstanbul: Can Yayınları, 2009), 278.

20 Bu makaleler için bk. Adivar, “Amerika ve Biz”, “Biz ve Amerika”, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, 272-318.

21 Adivar, “Önsöz”, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, 15-17.

22 Ayşe Durakbaşa, *Halide Edib -Türk Moderleşmesi ve Feminizm-* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 170-176.

ardından gelen demokratik ortam ve sonrasındaki baskıların konuşulduğu, tartışıldığı, aydınların bunu içlerine sindirmeye çalıştıkları bir dönemin ürünüdür. 1937'de yayımlanan *Yolpalas Cinayeti* ise Cumhuriyet rejiminin tüm topluma yayıldığı düşünülmesiyle, Kemalizm'in bir ideoloji haline aldığı, devrimlerin coşkusunun sürdüğünün kabul edildiği bir dönemin eseridir. Bu eseri ortaya çıkaran şartlardan ikincisi yazara göre “realist”tir, diğeri ise her ne kadar doğrudan bir ifade kullanmasa da daha eserin ilk açılışındaki hülyalar içinde Boğaz'ı seyreden anlatıcı-karakterin gözünden aktardıklarıyla ilki kadar “realist” olmayacaktır. Her ikisi de suç üzerine kurulu bu eserlerdeki yazarın bakış açısındaki değişimin temel noktası sadece değişen dönemle sınırlı değil, bizzat onun bulunduğu konumdan kendine ve kendi yazarlığına, dolayısıyla anlatısına bakışıyla ilgilidir. Yurtdışında özellikle İngilizce yazarken kendisini daha rahat hissedenden Halide Edib,²³ Türkiye’de Türkçede kısmen da olsa yaşadığı toplumun dinamiklerine dahil olup üstelik bunlarda söz sahibi de olabildiğinde rahatlık rahatsızlığa dönüşmekte, “suç” da masum bir kızdan psikopat bir katile doğru evrilmektedir. *Yolpalas Cinayeti*'nin Akkız'ından *Kızıl Hançerler*'in Murat'ına geçerken daha isimlerinden başlayan metaforik kullanımlar, ak'ın çoktan kızıl'lar aracılığıyla murat edilenin tersine döndüğünü imler. Tam da bu yüzden “realist” olduğu belirtilen *Yolpalas Cinayeti*’ndeki suç, *Kızıl Hançerler*’de bir taraftan tür olarak gerilim polisiyesinin paradisine dönüşür. Parodiye dönüşmesinin birincil sebebi Murat'ın okuduğu gangster romanlarının etkisiyle küçük bir gangster çetesi kurması, yakalandığında ise bu etkilenmenin onun aklî dengesini çoktan yitirmiş olduğunun tespit edilmesidir.

19. yüzyıl sonunda Ahmet Midhat'ın pek çok romanında, roman okuyup zihni bulanacağı iddia edilen kadın karakterinin²⁴ aksine Halide Edib okuduklarından etkileneni bir erkek yapar. *Kızıl Hançerler*'in kahramanı Murat, aksiyon yüklü gerilim polisiyelerinden etkilenerek aklını kaçırmıştır. Peyami Safa polisiyelerinin çoğunda Amerika merkezli bir suç eğitiminden geçen Cingöz Recai tiplemesinin, yarattığı çeteyle kurduğu suç şebekesi, Cingöz'ün romantik bir ilhamla beslenerek popüler olanla birleşen milliyetçiliği, *Kızıl Hançerler*'in Murat'ında parodileştirilen bir başka türdür. Çünkü burada Murat, toplumu kasıp kavuran Amerikan taklitçiliği kadar Amerika'yı taklit eden, orada eğitim alıp milliyetçi görünen Cingöz'e de bir cevaptır. Murat da tıpkı Cingöz gibi Amerikan mektebinde okumuş, komşusu Faik'i okuduğu İngilizce kitaplar aracılığıyla etkilemiş, onunla arkadaş olmuş, ona İngilizce öğretip gazetecilik yolunda ilk adımlarını atmasını sağlamıştır. Fakat Cingöz'ün aksine o, babasının tayini üzerine Şark vilayetlerinden birine gider, sonrasında Amerika'ya gidip gitmediği konusunda bir bilgimiz yoktur.

23 Bu tespit Ayşe Durakbaşı'ya ait: “Onun İngilizce ve Türkçe anılarını paralel okuma yaparak incelediğimde, İngilizcede kendini ifade ederken daha özgür hissettiğini gözlemledim. Bu belki de Batı dilini kullanırken Türkiye bağlamında kadınlıkla ilgili kıskaçlardan bir ölçüde kurtulabildiği içindir.” Durakbaşı, *Halide Edib -Türk Moderleşmesi ve Feminizm-*,176.

24 Bk. Nurdan Gürbilek, “Erkek Yazar, Kadın Okur Etkilenen Okur, Etkilenmeyen Yazar”, *Kör Ayna Kayıp Şark*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 17-50.

Murat'ın hikâyesinin ortaya çıkışı, Faik ile birlikte yazdıkları, biraz da süsleyip püsledikleri “Kızıl Hançerler” başlıklı yazı dizisi sayesinde. Bu yazı dizisi Faik’i meşhur ederken sonradan öğrendiğimize göre Murat’ın aklı dengesinin bozulmasına sebep olur. Nitekim bu meşhurluk ve bozulma arasındaki ilişki, 1920’li yılların sonundan 1960’lara kadar yazılan polisiye türündeki Cingöz Recai serisinin özellikle romanlarının olmazsa olmazlarındandır. Halide Edib, *Kızıl Hançerler*’de Cingöz Recai romanlarına gönderme yaparak polisiyenin gazetelerle, gazetecilikle, yazar olmakla, Cingöz’ün yaşadığı cemiyeti yok sayıp bizzat kendisinin kurmaya çalıştığı adalet fikrini tersyüz etmeye girişir, çünkü Cingöz, kendi adalet mekanizmasını kurarak fert hürriyetini ortadan kaldırmıştır. Cingöz dünyanın en meşhur hırsızlarındandır, Sherlock Holmes’ten Arsène Lupin’e ona hayran olmayan yoktur, nitekim o, onlarla giriştiği mücadelelerde hepsini alt etmeyi de başarmıştır.²⁵ Toplumun bozulan unsurlarını, harp zenginleri, haksız kazanç elde edenler vb. düzeltmek ya da yok etmek onun işidir, hatta kendi hırsızlık suçunun kefareti olarak bunları yapmasını görür. Cingöz’ün maceralarını kaleme alan Server Bedi de onun hem dostu hem de maceralarının yazıcısıdır. Murat ve Faik’in birlikte yazdıkları, bir nevi gerçeklere dayalı “Kızıl Hançerler” yazı dizisi de Server Bedi’nin rolünü değiştirerek Faik’e evrilir. Yarı gerçek yarı hayal ürünü yazı dizisinin ardından zenginlerle ve meşhurlarla röportajlar yapan, orta sınıftan üst sınıflığa terfi eden Faik, hep romancı olmak isterken gazeteci olarak kalmış olmasının başarısızlığıyla Server Bedi’nin sadece bir yazıcı rolü üstlenmesine gönderme yapar; yazıcılık başka romancılık başkadır. Tabii bunun bir yönü de Cingöz Recai romanları yazan Peyami Safa’ya göndermedir.

Kızıl Hançerler’de Faik’in, eserin sonunda her şeyi kendisinin gazetede yazdığı bir haberden alıntılanması, kendi “ben”ini anlatan kahramanın kendine bu şekilde bir mesafe alarak bakmasının, bu ben’i ben değil üçüncü şahıs olarak kaleme almasının bir başka ispatıdır. Bu şekilde yazar Halide Edib’in, göstermek istediği ile anlatmak istediği arasındaki fark da belirginleşir. İçeriden yazan Halide Edib gerilim polisiyesi türünü sadece dışarıdaki Amerikan tesirine bağlamaz, içerideki Amerikan tesirinin milliyetçi gibi görünen popüler türünü parodileştirir. *Kızıl Hançerler*’de gazeteci Faik’in romancı olmak istemesi ancak bunun karşısındaki aciziyeti de bunun delilidir. Hem popüler eserler yazıp buradan özellikle Cingöz Recai kitaplarında popüler bir milliyetçilik yaratan yazarının ikilemine hem de milliyetçiliğin bu türdeki yazımındaki ikilemine bir gönderme vardır. Halka ne yapacağına ya da halk için neyin iyi olacağına yine otorite karar verir, halkın sivil toplum olarak varlığı bu şekilde ortadan kalkar. Bu da Cingöz Recai gibi popüler milliyetçi eserlerde ortaya çıkıyormuş gibi görünen liberalizmin²⁶ sadece ;

25 Bk. Seval Şahin, “Taklit Orijinale Karşı: Cingöz Recai versus Sherlock Holmes”, *Turkish Studies*, (6/1) 2011, 1831-1842 ve Seval Şahin, “Hırsız Kim? Cingöz Recai ve Arsène Lupin”, *Peyami Safa Kitabı*, Haz. Seval Şahin, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk ve Tülin Ural, 51-66.

26 Liberalizm ve gerilim polisiyesi arasındaki analiz için bk. Sean McCann, *Hard-Boiled Crime Fiction and the Rise and Fall of New Deal Liberalism (New Americanists)*, (Duke University Press: 2000).

bir düşünce olarak ortada olduğu, ancak pratiğinin bulunmadığını gösterir. Bu pratik, bizzat halkın da katılımıyla *Yolpalas Cinayeti*'nde mevcuttur.²⁷

Hukuk Sahnede

Yolpalas Cinayeti'nde eserin neredeyse yarısı Akkız'ın mahkemesine ayrılmıştır: Rıfki'nin Akkız'ı savunmak için onun ve öldürdüğü Mükerrerem'in hayatını araştırması ve onların yaşamlarına dair tanıkların dinlenmesi, Akkız'ın sorgusu, mahkeme salonundaki halkın tepkileri, Rıfki'nin mahkemenin kararından önceki konuşması ve nihayetinde mahkemenin kararını açıklaması. Bu kararda Akkız, toplumun onu ittiği sebepler yüzünden suçlu bulunmuş, burada toplumun, cemiyetin baskısı yüzünden masumiyetine değil ama akıl sağlığının yerinde olmadığı için hapishane yerine tımarhaneye konulmasına karar verilmiştir.

“Maznunun hayatını tetkik ettik. Onda, hattâ en kuvvetli bir sâikle bile kan dökmek kabiliyeti olmadığına kanaat getirdik. Bir daha kendisini müşahede altında bulunduran doktorları dinledikten sonra, katil filinin âni bir delilik esnasında ika edildiğine kani olduk. Doktorların lüzum görecekleri müddet, tıbbî müşahede altında, yani bir ‘tımarhanede’ kalmak şartile katilim ademi mesuliyetine karar verdik.”²⁸

Klasik dedektif hikâyesinde esrar, eserdeki sıradan insanların aksine onların göremediklerini gören, dahi araştıran tarafından çözüldüğünde hikâyenin yeniden kurulduğu, bu şekilde olay örgüsünün önemli bir yer işgal ettiği kısımlar, 1930'lardan sonra gerilim polisiyesi türüyle giderek ortadan kalkmış, olay örgüsünün yerini “sahne”ler almıştır.²⁹ Akkız'ın mahkemesi, şahitlerin dinlenmesi, Rıfki'nin onu müdafaası, her biri bir sahne niteliğindedir. Tüm şahitler kürsüye çıkar, Akkız ya da Mükerrerem hakkında bildiklerini anlatırken halk da onların konuşmalarına tepkiler verir. Burada halk sanki bir tiyatro sahnesi, ya da Rıfki'nin tabiriyle “sinema perdesinde imiş gibi”³⁰ olanları izlemektedir.

Mahkeme salonundaki halk, sivil toplumu temsil eder bir şekilde cemiyet hayatındaki bireyin rolünü hem izlemekte hem de izlediği sahnelere göre tepkiler vererek adalet üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Nitekim eğitimini Paris'te alan avukat Rıfki'nin orada edindiği eğitim onu ülkeyi sömüren, eşitsiz adalet dağıtan zenginlerden uzaklaştırmıştır. Rıfki, kapitalistlere karşı cephe almış ve komünist olduğunu iddia etmektedir. Akkız'ın müdafaasını tüm ezilenlerin müdafaasına çevirmeye çalışır. Rıfki, içinde bulunduğu zengin sınıfının ona sunduğu imkânlarla bu imkâna sahip olamayanları savunur, onlar için çalışır. Böylece “saik”ler üzerine düşünür ve bunları gösterirken zenginler ve yoksullar arasındaki farkı ekonomik bir sınıf olmaktan

27 Halide Edib'in *Yolpalas Cinayeti*'ndeki mahkeme sahnesine benzer bir sahne, Peyami Safa'nın *Sultan Aziz'in Mücevherleri*'nde (1959) de görülecektir. Cingöz, burada sivil halk tarafından mahkeme edilir, daha doğrusu bir mahkeme kurulmuş gibi yapılarak adalet sistemi sahnelenir.

28 Adivar, *Yolpalas Cinayeti*, 61.

29 Horsley, *Twentieth-Century Crime Fiction*, 72.

30 Adivar, *Yolpalas Cinayeti*, 56.

çıkartır, içinde bulunulan cemiyetin şartlarında kötülüğe maruz kalmanın yaşam şartlarına vurgu yapar. Liberal toplum değerlerinin savunucusu bir avukat olarak da cemiyetin hakkını gözetecek hukuku baskı altına almaya çalışır gibi görünmez, sadece onları Akkız'ı suça iten saikler üzerinde düşünmeye zorlar. Mahkemeye getirdiği her şahidin konuşmasının ardından halkın verdiği tepkiler de bu saikler üzerine düşünmeyi güçlendirir, hatta buna zorlar. Fakat, liberal toplumda adaletten kurtuluş yoktur, saikler ancak hafifletici olabilir, Akkız her halükârda toplumdan uzaklaştırılacak, hapishaneye olmasa bile tımarhaneye atılacaktır. Böylece tekinsiz olduğu bizzat mahkeme tarafından kabul edilen Akkız hapishaneye atılmayarak ileri sürülen saikler sayesinde toplumun da tekinsizliği onaylanmış olmaktadır. Cemiyet tekinsizdir, cemiyet içindeki bazı kesimler başkalarını sömürmek için bu tekinsizliği körüklemektedir. Akkız'ın öldürdüğü Mükerrrem adı bir suçludur, onun bu hâli tüm şahitlerle ispatlanır, ancak zengin Murat Sallabaş mahkeme dahil, bu suçlamanın dışında bırakılır. Çalışarak zengin olan bu adam sonradan görme karısı yüzünden yoldan çıkarılmıştır. Karısının işçileri ezmesi yolundaki konuşmalarına verdiği kısa cevaplarla insafli ve vicdanlı olduğu gösterilmeye çalışılan zengin Sallabaş'ın mahkeme salonuna çağrılmayışı liberal toplumun devamı için şarttır, çünkü ucunda zenginlik bile olsa alın teriyle kazanılan sermaye tekensiz değildir.

Kızıl Hançerler romanında cemiyetin suç ve hukuk ile kurduğu ilişki *Yolpalas Cinayeti* 'ndeki gibi eserdeki tüm kahramanların görüldüğü bir mahkeme sahnesinde bizzat halk tarafından görülmez, ancak gazete aracılığıyla bir kısmı okura gösterilir. Burada onları göz önüne seren gazeteci Faik'tir. Bu eserdeki Bay Soluk'un kızını kaçırmakla tehdit eden "Kızıl Hançerler çetesi" başarısız olur, çünkü artık zenginler güvenliklerini çoktan sağlamışlardır. Bay Soluk'tan önce bir başka zengininin çocuğunu kaçırmak için tehdit eden Kızıl Hançerler, başka zenginlerin birbirleri arasında kurdukları iletişim ağı sayesinde başarısız olur, haber alındığı anda tedbir de alınır. *Yolpalas Cinayeti*'nde sonradan görme zengin Sacide'yi yeren anlatıcı burada Bay Soluk'a doğrudan bir yergide bulunmaz hatta Faik onu sevimli bile bulur. Bay Soluk, Galatasaray Lisesi mezunu bir münevverdir, "bizde umumiyetle münevver tabaka zengin olmayı pek beceremez"³¹ derken kendisini sonradan görme zenginlerden ayırır. Romanın sonunda psikopat teşhisi konulan Murat'ın ise zenginlik temel sorunudur. Onun suç işlemesinin sebebi kendi deyimiyle "zenginlere hiç tahammülünün olmamasıdır." Ona göre "insanın iki gömleği varsa birini başkasına vermelidir."³² Hukuk her ne olursa olsun bireyin mülkiyet hakkını korumaktadır. *Yolpalas Cinayeti*'nin Murat Sallabaş'ı ve *Kızıl Hançerler*'in Bay Soluk'u onların mülkiyetlerini de koruyan hukuk tarafından, başka bir birey onların mülküne değil canına kast ettiğinde ayrıca koruma altına alınırlar, çünkü kimse, bir başkasının canına ne olursa olsun kast edemez. Her iki eserin sonunda da cana kast edenlerin cemiyet onları suça itse de hapishane yerine tımarhaneye kapatılmalarının sebebi budur. Cemiyet hastadır, birey de bu yüzden hastalanmıştır; *Yolpalas Cinayeti*'nin Akkız'ı kendini insanlardan çok kazlara

31 Adivar, *Kızıl Hançerler-4, Hayat*, 13 Şubat 1964, 13.

32 Adivar, *Kızıl Hançerler-1, Hayat*, 23 Ocak 1964, 20.

Kızıl Hançerler'in Murat'ı da kendini gangster romanlarına vererek cemiyet ile temastan uzaklaşmışlardır. Oysa cemiyetin içinde kalsalar, ehlileşebilir ve iyileşebilirlerdi, bu sebeple onları hapishane değil tımarhane olur.

Sonuç

Halide Edib'in *Yolpalas Cinayeti* ve *Kızıl Hançerler* adlı gerilim polisiyelerinde bireyin cemiyet ve hukuk ile kurduğu ilişkide suçun ne olduğu önemli bir meseledir. Her iki eserde de suçlu olarak ortaya çıkarılan bireyleri işledikleri cinayetlere sevk eden cemiyetin yaşadığı hayattır. Her ikisi de cemiyetten uzaklaşan bu bireyler, cemiyete ayak uyduramadıkları için suça itilmiştir. Cemiyetin onları kendi içine alıp "eritememesi" farklı unsurları bir araya getiren toplumdaki fertler arasındaki ahengi bozmuştur. Bu ahengin bozulması ferdin cemiyet içindeki durumunu tekinsizleştirmiştir. Bu sebeple her iki romanda da suçlular, hapishane yerine tımarhaneye kapatılırlar. Tımarhane onların sadece bedenini değil ruhunu da ehlileştirecektir. Cemiyetteki manevi değerlere, aile ve mahalle hayatına, buradaki dayanışmaya ve gelenekselliğe pek çok eserinde vurgu yapan Halide Edib'in suç söz konusu olduğunda ferdi hürriyet üzerine oturduğu liberalizminin özünü oluşturan hukukun üstünlüğü ancak bu şekilde mümkün olabilir. Hukuk üstün olduğu için bireyi sadece cezalandırmaz, aynı zamanda bireyi ehlileştirme görevini üstlenir. Bu ehlileştirmenin hangi boyutta olacağına da maddi ve manevi yönleri de dikkate alarak karar verir. Nitekim Edib'in Peyami Safa polisiyelerindeki Cingöz Recai ve onun eserlerini yazan Server Bedi karakterini *Kızıl Hançerler*'de parodileştirmesinin sebebi de budur. Cingöz, hukukun üstünlüğü ilkesini alt üst etmiş, onun maceralarını yazan Server Bedi de bir yazıcı olmaktan ileri geçememiştir.

Yolpalas Cinayeti ve *Kızıl Hançerler*'de kurguda birden çok karakterin sahneye çıkıp konuştuğu kısımlar vardır. İlkinde başlı başına bir mahkeme sahnesinde kürsüye çıkan şahitler, polis raporları; ikincisinde bir gazetecinin gözünden yapılan haberler, bu haberlere karıştırılan abartılar ve yine polis raporları vardır. Farklı karakterlere farklı anlatı türleri eşlik ederek suç anlatısı çok sesli bir cemiyet anlatısına çevrilir. Böylece klasik dedektif anlatısının yerini alan gerilim polisiyesiyle olay örgüsü önemini, sahneye terk ederken Halide Edib örneğinde cemiyetin fertleri arasındaki yazılı ve sözlü iletişimi de bir sahneye çevirir. Bu şekilde suçluyu cezalandıracak adaletin temsili olan mahkemeler fertleri dinler, kulağını onların sesine kapatmamış olur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adıvar, Halide Edib. *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Can Yayınları, 2009.
- Adıvar, Halide Edib. *Halka Doğru*, Haz. Feyza Hepçilingirler, İstanbul: Can Yayınları, 2007.
- Adıvar, Halide Edib. *Kızıl Hançerler I-V, Hayat*, 23 Ocak-20 Şubat 1964.
- Adıvar, Halide Edib. *Yolpalas Cinayeti*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1937.
- Bakırezer, Güven. "Türkiye'de Sosyal Liberalizm (1908-1945)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 7: Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.142-143.
- Çalışlar, İpek. *Halide Edib: Biyografisiye Sığmayan Kadın*, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.
- Durakbaşa, Ayşe. *Halide Edib -Türk Moderleşmesi ve Feminizm-* İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Enginün, İnci. *Halide Edib Adıvar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Eskin, Şerif. "Dünyaya Yol Almak: Halide Edib'in Yazarlık Tecrübesine Dair Yeni Bulgular ve Edebiyat Sosyolojisi Perspektifinden Bir İnceleme". *Türkiyat Mecmuası*. Erken görünüm makale/Advance online publication. DOI: 10.26650/iuturkiyat.1348750.
- Gürbilek, Nurdan. "Erkek Yazar, Kadın Okur Etkilenen Okur, Etkilenmeyen Yazar", *Kör Ayına Kayıp Şark*, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Haut, Woody. *Pulp Culture-Hardboiled Fiction and The Cold War-*, Serpent's Tail, 1995.
- Horsley, Lee. *Twentieth-Century Crime Fiction*, Oxford University Press, 2005.
- Kazan, Frances. *Halide Edib ve Amerika*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995.
- Knight, Stephen. *Form and Ideology in Crime Fiction*, Indiana University Press, 1981.
- McCann, Sean. *Hard-Boiled Crime Fiction and the Rise and Fall of New Deal Liberalism (New Americanists)*, Duke University Press: 2000.
- Priestman, Martin. *The Cambridge Companion to Crime Fiction*, Cambridge University Press, 2003.
- Şahin, Seval. *Kültürel Sermaye, Kibar Hırsız ve Şehir*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2011.
- Şahin, Seval. "Taklit Orijinale Karşı: Cingöz Recai versus Sherlock Holmes", *Turkish Studies*, (6/1) 2011, 1831-1842 ve
- Şahin, Seval. "Hırsız Kim? Cingöz Recai ve Arsène Lupin", *Peyami Safa Kitabı*, Haz. Seval Şahin, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk ve Tülin Ural, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2021. 51-66.
- Şahin, Seval. "Cingöz Recai'nin Akıl Ve Gerilimle Harmanlanmış Yeni Bir Serüveni: Siyah Pervaneler", *Türkbilig*, 2022 (43), 147-155.
- Türk, H. Bahadır. "Halide Edip Adıvar'ın Liberalizmle İmtihanı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 7: Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.119-138.